

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянута проблема формування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобом педагогічної практики, визначено сутність понять «професійна компетентність», «предметна компетентність» та «предметна компетентність майбутніх учителів образотворчого мистецтва», розкрито механізми застосування засобів педагогічної практики у процесі формування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Предметні компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є складником професійної компетентності.

Ключові слова: педагогічна практика, майбутній учитель образотворчого мистецтва, компетентнісний підхід, професійна компетентність, предметна компетентність, предметна компетентність майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

В статье рассмотрена проблема формирования предметных компетентностей будущих учителей изобразительного искусства средством педагогической практики, определена сущность понятий «профессиональная компетентность», «предметная компетентность» и «предметная компетентность будущих учителей изобразительного искусства», раскрыты механизмы применения средств педагогической практики в процессе формирования предметных компетентностей будущих учителей изобразительного искусства. Предметные компетентности будущих учителей изобразительного искусства являются составляющей профессиональной компетентности.

Ключевые слова: педагогическая практика, будущий учитель изобразительного искусства, компетентностный подход, профессиональная компетентность, предметная компетентность, предметная компетентность будущих учителей изобразительного искусства.

The article considers the problem of formation of subject competences of future teachers of fine arts means teaching practice, defined the essence of the concepts of «professional competence», «subject competence» and «subject-matter competence of future teachers of fine arts», revealed the mechanisms of use of means of pedagogical practice in the process of formation of subject competences of future teachers of fine arts. Subject competence of future teachers of fine arts is a component of professional competence, can be

interpreted a san integrated and holistic property, characterized by a pedagogical and artistic purposes and motives, presence of sustainable system of special professional knowledge, relevant skills, creative abilities and pedagogical orientation. The author notes that the subject competence of future teachers of fine arts is a component of professional competence, and notes that the effective instrument of formation of subject competences of future teachers of fine art, is pedagogical practice, which is an integral element of the professional training of future teacher in the period of study at a pedagogical university.

Key words: *pedagogical practice, the future teacher of fine arts, competence approach, professional competence, subject competence, subject competence of future teachers of fine arts.*

У сучасних умовах початку XXI століття доволі стрімко здійснюється зміна освітніх парадигм: знанневоцентричний підхід, що був домінантним у вітчизняній освіті протягом століть, поволі поступається підходу компетентнісному. Компетентнісно орієнтована освіта синтезує у своїй структурі методологічні здобутки та напрацювання системно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, синергетичного та інших підходів, проголошуючи основним пріоритетом діяльності сучасної вищої школи формування компетентного фахівця.

Проблема формування предметних компетентностей майбутніх учителів постає в наукових дослідженнях на тлі формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Роботами В. Байденка, Н. Бібік, Е. Зеєра, І. Зимньої, Л. Кондрашової, О. Локшиної, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського та ін. створено методологічне підґрунтя для розв'язання питань формування предметних компетентностей сучасних студентів за певними напрямками підготовки; К. Джеджера, Л. Кондратьєва, А. Пасічний, Л. Покровщук, В. Орлов, Е. Помиткін, Н. Резніченко, А. Терентєв, С. Хаєнкота ін. висвітлюють окремі складові професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва; Т. Бакланова, І. Ветрова, Л. Єршова, С. Ігнатєва, Т. Комарова, Н. Ростовцева, Н. Сокольнікова, О. Шорохова, Г. Шевченко та ін. розглядають освіту, виховання і розвиток професійних здібностей і якостей особистості в цілісній системі художньої освіти та естетичного виховання. Ці дослідження відбивають широкий спектр підходів до розкриття сутності естетичного виховання, художньої творчості, творчих здібностей особистості, проблем, пов'язаних з пошуком оптимальних засобів і методів формування естетичної культури людини, шляхів наповнення естетичним змістом цілісного процесу навчання. Водночас, аналіз сучасних наукових досліджень та зіставлення теоретичних напрацювань і власного багаторічного досвіду викладання дисциплін мистецького циклу у педагогічному ВНЗ дозволяє стверджувати: нині маємо певне протиріччя між теоретичними здобутками у площині дослідження різноманітних

компетентностей тих, хто навчається, і дієвістю практичного інструментарію, спрямованого на формування цих компетентностей. Різновидом такого інструментарію може слугувати педагогічна практика.

Метою статті є розкриття механізмів застосування засобів педагогічної практики у процесі формування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Стратегічними пріоритетами розвитку педагогічної освіти є впровадження різних форм навчання та професійного розвитку педагогічних працівників на засадах компетентнісного підходу, що спрямовує освітній процес на формування й розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід передбачає формування нової навчальної культури, оновлення освітніх концепцій, практичну спрямованість змісту навчального процесу, пов'язаної з поняттям професійної компетентності. О. Локшина заявляє про існування як «ключових компетентностей, так і предметних компетенцій» [2, с. 26]. Перші – постійно змінна величина, багатовимірне утворення що містить когнітивні, емоційні, мотиваційні, ціннісні елементи, другі – безпосередньо пов'язані з якісними характеристиками засвоєння знань із певного предмету. С. Сисоєва виокремлює соціально-особистісні, інструментальні, загальнонаукові компетенції майбутнього вчителя. В. Лозова подає «комплекс компетенцій фахівця», до складу яких включені інструментальні, міжособистісні, системні та спеціальні компетенції першого та другого рівнів [3, с. 487–488].

На думку Ю. Шапрана «предметна компетентність – засвоєний студентами (учнями) у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням; сукупність знань, умінь та характерних рис у межах предмета, що дозволяє особистості виконувати певні дії через власне ставлення. Предметна компетентність – різновид професійної компетентності, що визначається системністю професійних знань; підготовленістю до самостійного виконання конкретних видів діяльності за фахом; вмінням використовувати міжпредметні зв'язки у процесі формування нових знань з різних дисциплін тощо» [словник новий].

Ф. Ялалов стверджує «як аналог надпредметним (системним) компетентностям вище «багатомірних компетенцій та компетентностей»: «замість вузькопрофільних односпрямованих компетенцій з'являються багатоспрямовані, себто багатомірні» [7, с. 45].

Необхідно зазначити, що поки ще існує неоднозначне визначення поняття «професійна компетентність». Н. Ничкало наголошує, що професійна компетентність – це сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [5, с. 78]. Ми вважаємо, що професійна компетентність майбутнього фахівця – це

теоретична, практична та психологічна види його підготовленості до професійної діяльності, що проявляються в його творчій здатності та всебічній (особистісній, професійній, психологічній) готовності до її ефективного здійснення та досягнення оптимальних результатів у професійній діяльності. Варто зважати на те, що в сучасних нормативних документах професійна компетентність тлумачиться як компетентність, що має узагальнений характер, притаманний професіоналу (фахівцю) взагалі або з певного класу (підкласу, групи) професій, а також визначаються вимогами конкретних професійних стандартів певної професії або (у разі їх відсутності) експертним шляхом за пропозиціями відповідних робочих груп на основі європейських аналогів та кваліфікаційною характеристикою професії працівника.

О. Дорошенко, досліджуючи власне предметні компетентності, говорить, що сутність предметної компетентності майбутнього вчителя полягає в готовності та здатності використовувати фундаментальні предметні знання в якості основи продуктивної навчальної, дослідницької та професійної діяльності [1]. На думку Л. Малинської, професійна компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва містить художньо-педагогічну спрямованість майбутнього професіонала (мотиви, прагнення до художньо-педагогічної діяльності), синтез компетенцій в галузі творення художнього образу, мови образотворчого мистецтва, оволодіння технологіями навчання художньо-творчої діяльності, професійно значущі якості та властивості (художньо-творчі здібності, організаційні здібності тощо) [4]. Аналізуючи визначення вищеназваних науковців, ми вважаємо, що предметні компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є складником професійної компетентності, можуть тлумачитись як інтегровано-цілісна властивість, що характеризується педагогічно-мистецькою метою та мотивами, наявністю стійкої системи спеціальних фахових знань, відповідних умінь та навичок, мистецькими здібностями та педагогічною спрямованістю.

Педагогічна практика виступає дієвим інструментом формування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва вона являється невід'ємним елементом фахової підготовки майбутнього вчителя у період навчання у педагогічному ВНЗ. М. Фіцула стверджує, що професійна підготовка це «система організаційних та педагогічних заходів, що забезпечує формування в особистості професійної спрямованості знань, навичок, умінь та професійної готовності до діяльності» [6, с. 250]. У дослідженнях наголошується, що професійна підготовка має на меті швидке набуття знань, умінь та навичок, особистісних якостей і властивостей, необхідних для якісного виконання певної роботи або різновидів робіт.

Оскільки зміст мистецьких дисциплін реалізується через особистість учителя, його художньо-естетичну і професійну культуру, то у фаховій

підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва провідною є спрямованість на розвиток індивідуальної культури, формування й розвиток професійно-мистецької свідомості майбутніх педагогів. Вже сьогодні у художньо-педагогічній освіті для формування професійного мислення і сприйняття студента «використовується переважно технологічний, а не інтуїтивно-відчутний смисловий образ... це спрощений підхід науковців, які захопилися оперативно-технологічними аспектами» [4, с. 8].

Мистецька освіта та мистецька фахова підготовка завжди були і залишаються максимально індивідуалізованими. Нормативні характеристики, стандарти професійної підготовки і професійного становлення є відповідними тим методологічним засадам, які закладені в теорію і практику вищої освіти, зокрема, професійної художньо-педагогічної підготовки вчителів мистецьких дисциплін. Концептуальні засади такої підготовки (О. Отич, О. Рудницька) полягають у розкритті природи та умов реалізації особистісно-розвивальних функцій навчально-виховного процесу вищої школи, у визначенні цільових, змістових та процесуальних характеристик системи підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Професійне становлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва зумовлене цілісністю і цілеспрямованістю художньо-педагогічної підготовки, необхідністю неперервного професійного розвитку та самовдосконалення особистості майбутнього фахівця. Однак цілісність і неперервність певною мірою порушуються діалектичним протиріччям між фаховою психолого-педагогічною і спеціальною підготовкою з мистецьких дисциплін. У навчальних планах педагогічних ВНЗ мистецького профілю спеціальність, як правило, ототожнюється з галузями мистецтва (наприклад, учитель образотворчого мистецтва, де власне «вчитель» – означення фаху, «образотворчого мистецтва» – означення спеціальності). Ця двоєдність професійної підготовки практично знімається, якщо і психолого-педагогічні, і мистецькі дисципліни будуть просякнуті аксіологічним змістом.

Також дослідники зазначають: численні проблеми сучасної художньо-педагогічної освіти виникають тому, що значна частина студентів мистецьких факультетів вищих педагогічних навчальних закладів орієнтується не на професію педагога, вчителя, а власне на предметну, мистецьку спеціалізацію. Така хибна орієнтація негативно впливає на розв'язання проблеми професійного розвитку, професійної адаптації та професійного становлення на заключних етапах фахової підготовки, де акцент повинен робитися саме на фаховій специфіці. З іншого боку, екстраполяція соціальних функцій мистецтва у педагогічну площину дозволяє виявити педагогічні аспекти їх реалізації, й конституювати новий теоретичний дискурс, що охоплює філософське, наукове й художнє світобачення, забезпечуючи їх полілог [5]. Взаємодія

мистецтва й педагогіки вже породила такі унікальні феномени, як педагогічне мистецтво, мистецька педагогіка, педагогіка мистецтва та арт-педагогіка. Означені поняття мають відмінні семантичні значення, три останні репрезентують самостійні субдисципліни. Проте всі вони дозволяють стверджувати: взаємопроникнення та взаємо доповнення педагогічного й мистецького циклів сприяє фундаменталізації ціннісних основ фахової підготовки майбутнього вчителя.

Невід'ємним елементом професійної підготовки майбутнього спеціаліста є педагогічна практика. Загальну характеристику цього різновиду навчально-професійної діяльності майбутніх спеціалістів дає М. Фіцула: у процесі практики «студенти виконують за спеціальністю весь цикл основних робіт, перебуваючи на робочих місцях, вивчаючи значну за обсягом ділянку ... і набуваючи навичок організування, управління і контролю» [6, с. 227].

Власне педагогічна практика тлумачиться як організаційна форма навчання в педагогічних ВНЗ, що має своєю метою навчити студентів творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання та практичні навички, отримані під час вивчення педагогіки, психології, часткових методик та спеціальних дисциплін, а також сприяти розвитку у майбутніх учителів інтересу до науково-дослідницької роботи в галузі педагогічних наук.

У процесі здійснення педагогічної практики передбачається вивчення всіх сторін діяльності навчального закладу (навчально-виховна, методична робота, організація позакласної діяльності), а також проведення занять (уроків) під керівництвом методиста.

Оскільки стрижнем предметних компетенцій майбутніх учителів образотворчого мистецтва є фахові знання (цикл мистецтвознавчих, психолого-педагогічних, загальногуманітарних дисциплін) та відповідні уміння (творчі, педагогічні) й навички, дієвою формою роботи у процесі педагогічної практики може стати розробка та проведення студентами комплексних мистецьких тижнів.

Традиційно за підсумками педагогічної практики студенти надають звіт. Для майбутнього вчителя образотворчого мистецтва звичайний звіт може набути нестандартних форм: презентація учнівських робіт, відео огляд за підсумками педагогічної практики, фото колажі «Найважливіші моменти педагогічної практики», «Сходінками до професійної майстерності» тощо. Безумовно, завдяки таким формам роботи й підсумки педагогічної практики будуть обговорюватися на заключній конференції не шаблонно, майбутні вчителі образотворчого мистецтва, що проходили педагогічну практику в навчальних закладах різних типів, матимуть можливість здійснити реальний обмін набутим досвідом, засвоїти краще з мистецьких та психолого-педагогічних здобутків товаришів.

Педагогічна практика майбутніх учителів образотворчого мистецтва

має значні резерви, які варто активізувати з метою формування предметних компетентностей майбутніх педагогів та досягнення ними в майбутньому мистецько-педагогічної фахової досконалості.

Для подальшого розвитку і вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у педагогічних ВНЗ вважаємо за доцільне продовжити роботу з розкриття механізмів застосування засобів педагогічної практики у процесі формування предметних компетентностей означених фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко Е. Г. Развитие предметной компетентности студента на основе методики проектно-исследовательского обучения курсу «Теоретические основы информатики» / Е. Г. Дорошенко. – Автореф. дис.канд. пед. наук: 13.00.02. – Красноярск, 2009.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
3. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посіб./ Ред. В. І. Лозова. – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.
4. Малинская Л. Л. Педагогические условия подготовки будущих учителей изобразительного искусства к руководству художественно-творческой деятельностью школьников / Л. Л. Малинская. – Автореф. дис.канд. пед. наук: 13.00.08. – Уфа, 2015.
5. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. – Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2016. – 473 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
7. Ялалов Ф. Г. Многомерные педагогические компетенции / Ф. Г. Ялалов // Педагогика. – 2012. – № 4. – С. 45–53.